



**Мр Катарина
ДМИТРОВИЋ**

*археолог, виши кустос,
Народни музеј Чачак*

**Вујадин
ВУЈАДИНОВИЋ**

*археолог, кустос
Народни музеј Чачак*

УДК: 902.2(497.11)"2014"
903/904(497.11)

ЗАШТИТНА АРХЕОЛОШКА ИСКОПАВАЊА НА ЛОКАЛИТЕТУ ДВОРИШТЕ ГИМНАЗИЈЕ У ЧАЧКУ – КАМПАЊА 2014. ГОДИНЕ

АПСТРАКТ: У тексту се обрађују резултати истраживања локалитета Двориште Гимназије у Чачку из кампања обављених током 2014. године. Истиом приликом начињен је покушај повезивања античких и средњовековних археолошких целина са већ познатим остацима из ближе и даље околине налазишта претходно намену овој широкој комплекс на територији савремене Чачке и његове ближе околине.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Чачак, антички објекти, хришћанска некропола, сламбено-утилитарни објекти, XIX-XX век

Откриће античких и средњовековних целина на простору савременог Чачка у последње време више не представља посебну сензацију, већ се све више показују као правило. Да је најужи центар града био интензивно насељаван и урбанизован у овим периодима, сведоче и најновији резултати археолошких истраживања на локалитету Двориште Гимназије у Чачку. Ова ископавања су имала заштитни карактер, будући да је на већем делу садашњег гимназијског дворишта планирана изградња нове фискултурне сале. У циљу јаснијег и ефикаснијег праћења евентуалних археолошких целина обављена су и геофизичка мерења,

чији су резултати послужили за прецизније позиционирање сонди.

У 2014. години археолошка ископавања изведена су у оквиру две кампање – током јуна и новембра месеца. Наставак археолошких радова на овом локалитету био је усмерен ка потпунијем сагледавању римске архитектуре, стратиграфије налазишта и стварању што целовитије слике о античком хоризонту на ширем простору града.

У јунској кампањи отворене су три сонде укупне површине 124,5 м², док је проширење сонде 2, обављено током но-

вембра исте године, обухватало површину од 89 м² (Т. I).¹

Сонда 1/14 постављена је на северном делу дворишта, димензија исток-запад 6,9 м и север-југ 3,8 м. У оквиру ове целине пронађени су остаци веће грађевине зидане притесаним каменом и кречним малтером (Т. II/1, 2). Дужином целог јужног профила сонде пружао се зид очуван до висине од 1,56 м, док је у западном делу сонде пронађен улаз са делимично очуваним довратницима и дрвеним прагом, као и део зида који се одвајао од улаза и пружао према северу, зидани на исти начин. Мањи део неког преградног зида пружао се од јужног зида у правцу севера у дужини од 1,1 м, док је највероватније његов негатив дефинисан у северном профилу сонде. Лежао је преко једне јаме (јама 1), овалне основе, димензија 2,6 x 1,6, дубине око 25 цм, чију испуну карактерише тамномрка земља са налазима животињскох костију и ретке керамике.

Стратиграфију сонде 1 чине следећи слојеви: испод слоја асфалта и његове супструкције од наваљаног шљунка простире се дебео слој рецентног шута (укупне дебљине 1,2 м) са великом количином песка, опеке, црепа, камена и рецентних предмета (уломака стаклених и керамичких посуда, различитих металних предмета и животињских костију). Компактан слој шута откривен на релативној дубини од 1,2-1,4 м и разликује се од претходног слоја само по нешто ин-

тензивнијој концентрацији мрке земље, док су остале карактеристике готово идентичне. Овај слој лежи директно на здравици светломрке боје и глиновите структуре, без налаза, на релативној дубини од 1,8 м. Будући да на простору целе сонде није евидентиран старији слој из времена пре рушења ове грађевине, закључено је да истражени објект треба одредити у XIX-XX век. Потврду за овакво датирање налазимо у фотографијама дворишта Гимназије из 30-тих година прошлог века, као и усменим саопштењима госпође Вере Рисимовић, која у Мутаповој улици станује више од 80 година. Према њеним речима, на овом месту је постојала стамбена кућа породице Миловановић, страдала у савезничком бомбардовању 1944. године.

Сонда 2/14 налазила се на око 8 м јужно од сонде 1, димензија исток-запад 9,6 м и север-југ 9,1 м. У централном делу сонде остављен је контролни профил, димензија 8,8 x 2 м, оријентисан дужом осом правцем исток-запад, чиме је сонда подељена на два сектора – северни и јужни. Стратиграфска слика у горњим партијама идентична је са већ наведеном из сонде 1. Испод слоја асфалта и насипа дебљине 0,8 м лежао је танак слој нивелације од ситног шљунка, а под њим слој тамномрке земље са спорадичним деловима античког шута (камен, опеке и тегуле), фрагментима керамике и животињским костима. Овај културни слој у целом свом обиму није показивао одређене разлике у боји или квалитету, али је керамика из виших партија имала карактеристике продукције новијег времена, а у нижим деловима античке провенијенције. Комади античког шута, најчешће кровне грађе, по овој површини нису једнако заступљени, већ се

¹ Археолошка ископавања финансирана су из буџета града Чачка, а инвеститор је Гимназија у Чачку. Извођач радова је Народни музеј у Чачку, под руководством Катарине Дмитровић, кустоса Музеја, док су стручну екипу сачињавали Вујадин Вујадиновић, археолог-приправник, Јелена Марјановић, апсолвент археологије из Г. Милановца, Љубинка Павловић, Дубравка Михаиловић и Катарина Лазаревић, студенти археологије из Чачка.

на појединим местима запајају интензивније концентрације (на средини јужне половине, као и уз западни профил). Слој тамномрке земље са шупом лежи на слоју светлије, мешане земље, у којој има ретких налаза античке керамике, мрвљене опеке и животињских костију. Испод њега је здравица, светломрка земља глиновите структуре, без налаза.

У источном делу сонде истражени су темељи зида правца пружања север-југ са благим скретањем према истоку, дужине 4,1 м на северној и 3,6 м на јужној половини сонде (Т. III/1). Са делом који је остао неистражен у контролном профилу, укупна дужина зида износи око 10 м. Зид је ширине 0,65 м, зидан од ломљеног и притесаног камена везаног кречним малтером. Темељно проширење зидано на исти начин је на 30 цм од откривене крунице зида, испод које је темељ формиран од крупнијег облутка. Малтерна подница откривена је на удаљености од 1,2 м од унутрашњег лица зида. Површину ширине 1,2 м између линија пода и зида заузима тамномрка земља са деловима шута и ретким керамичким налазима. Након уклањања овог слоја дефинисан је негатив зида или канал ширине 0,6 м, укопан у здравицу, који се пружао паралелно са зидом, тачно на половини ширине простора између зида и малтерног пода.

Гроб 1 лежао је преко површине са античким шупом између зида и малтерног пода, уз контролни профил Ј половине сонде (Т. III/1, 2). Његовим укопавањем уништен је мањи део пода. Ради се о скелетно сахрањеном покојнику, оријентације З – И са главом на З, положеном на леђа са рукама савијеним у лактовима и затвореним шакама постављеним на рамена, док су фемури затечени у

вертикалном положају. Налаза није било. На истраженој површини сонде, на нивоу доње коте мрке земље са шупом, откривене су четири јаме и две пећи, чији налази указују да су настале након рушења античке грађевине.

Сондом 4/14 проширена је сонда 2 према југу за 2 и за 1 метар од северне линије претходног ископа. На тај начин димензије новоформиране површине за истраживање износиле су у правцу исток-запад 7 м, а у правцу север-југ 14 м. Површински слојеви са рецентним налазима до дубине око 0,8 м уклоњени су машинским путем ради уштеде средстава и времена, до нивоа културног слоја дефинисаног у слоју тамномрке земље. У правилним размацима формирана су три контролна профила ширине 50 цм са правцем пружања исток-запад, чиме је сонда подељена на сегменте 4а, 4б и 4с, док је као сегмент 4д означен простор неправилно троугаоног облика западно од западног зида римске грађевине (Т. IV/1).

Културни слој тамномрке боје укупне дебљине око 0,5 м, недовољно диференциран по боји и структури, и даље је садржавао два културна хоризонта – старији антички, дебљине око 30 цм, директно је лежао на римској грађевини и потиче из времена њеног рушења и девастирања. У њему су пронађени делови грађевинског материјала и покретни налази – најчешће новац, фрагментовани бронзани предмети, уломци стакла и невелика количина керамике. Над античким је лежао млађи слој нешто чистије боје са честим присуством глеђосане грнчарије и најчешће гвоздених предмета.

Утврђено је да се римска грађевина састоји од више просторија од којих је

једна имала малтерни под дужине 12 м и ширине 9,65 м. Просторија са малтерним подом није откривена у целости: источни и западни зид се даље пружају и улазе у северни профил. Са јужне стране откривен је преградни зид; објекат се пружа даље према југу, али на том делу није откривен малтерисан под. На спољашњој страни западног зида грађевине налази се контрафор правоугаоне основе 80 x 60 cm. Улаз у објекат није откривен.

Објекат је квалитетно грађен са зидовима од притесаног пешчара на лицу и испуне од кречног малтера и ситнијег камена. Зидови на којима се уочавају и партиције са дерсованим површинама очувани су до висине од два реда камена изнад нивоа темеља који је зидан крупнијим облутком. Опека је углавном у уломцима коришћена у изградњи контрафора и приликом равњања слојева у градњи зидова, тако да је спољно лице зида декорисано зидањем опека у правилним редовима. Подница се састоји од супструкције од густог слоја набијеног облутка прекривеним слојем малтера чији завршни слој садржи доста туцане опеке. Ниво пода је изузетно раван, са очуваним финим премазом у северном делу. Трагови било каквог поплочавања нису уочени.

Примењујући стратиграфски метод, дефинисано је неколико хронолошких фаза (Т. IV/2):

Најстарији хоризонт представља античка грађевина. Следећи је слој њеног рушења, дефинисан у слоју тамномрке земље на нивоу пода у коме је нађена одређена количина кровног шута, керамике и животињских костију, док чести налази римског бронзаног новца опредељују време рушења објекта у период касне ан-

тике (оквирно време Валентинијан - Валенс);

наредни хоризонт карактеришу јаме укопане у слој рушења зиданог објекта, али и кроз малтерни под, чији су зидови негде учвршћени деловима пода старије грађевине или запечени, што указује на могућност њихове употребе за трапове. Испуна јама чинила је тамномрка земља са мањом количином керамике и животињских костију. У нивоу пода уочени су и мањи кружни укопи (можда укопи за директе), који за сада не пружају могућност јаснијег функционалног опредељења и повезивања у одређену целину. Истовремено су у југоисточном углу објекта откривене површине под облутком и пешчаром над остацима зидова касноантичке грађевине а које залазе у источни и јужни профил ископа. За сада се ове структуре не могу јасније сагледати нити тумачити;

паралелно се са источним зидом грађевине, у истој дужини, пружа канал или негатив зида ширине 0,6 м, испуњен тамномрком земљом и шутом, који је пробио под и јужни зид грађевине. Функција овог објекта за сада није јасна; хронолошки је млађи од времена рушења римске грађевине са малтерним подом, али је старији од некрополе, будући да је гроб 1 откривен управо над испуном овог ископа;

најмлађи хоризонт представља некропола хришћанског становништва укопана у рушевине римског објекта. Откривено је 18 гробова некрополе на редове оријентисаних правцем исток-запад. Највећим делом реч је о одраслим скелетно сахрањеним индивидуама са рукама положеним на груди, стомак или карлицу. У неколико гробова откривени

су одрасли покојници уз чију је раку начињена засебно формирана мања јама са скелетно сахрањеним дететом. Покретни налази у гробовима су врло ретки – пронађено је једно бронзано калотасто дугме са петљом на грудима млађег покојника (гроб бр. 4) и гвоздени предмет у виду дршке, испод ногу скелета (гроб бр. 8). У два случаја запажено је секундарно сахрањивање - гробни укопи се делимично поклапају, а скелет старијег покојника је дислоциран и померен уз ивице раке. Гробне раке обично су правоугаоног или овалног облика са вертикалним зидовима, упожаване кроз малтерни под римске грађевине. У једном гробу откривени су остаци дрвене даске којом је прекривен покојник.

Сонда 3/14, димензија исток-запад 8,4 м и север-југ 3,4 м, постављена је 6 м западно од сонде 2. У оквиру овог ископа делимично је истражен објект који се састојао из два цилиндрична дела покривена појединачним калотама (Т. V/1, 2). Зидан је од опеке малтерисане са спољне стране, а обе целине су међусобно повезане уском бетонском гредом. Једна калота откривена је скоро у потпуности; у њеном делу ближе ободу затечен је неправилно пробијен мањи отвор затворен једном опеком. Кроз незнатно проширен отвор убачен је фото-апарат и снимљена унутрашњост објекта. Анализирањем тих фотографија установљено је да је унутрашњост такође цилиндричног облика, равног дна, затворена зиданом калотом; грађевина је потпуно празна, са одређеним талогом светле боје по дну и са два пробоја на калоти. Да би се дефинисала доња кота упожавања ових објеката, копали се до релативне дубине од 3,5 м, али ни на том нивоу није откривена. Радови су на овој дубини обустављени због по-

стојања могућности обрушавања околне земље. Преко малтерисаних калота откривени су темељи млађих целина који су повезани са послератним зидањем тоалета у дворишту Гимназије. Датирање цилиндричних објеката за сада није у потпуности сигурно, али се на основу врсте градње и грађевинског материјала може одредити у XIX столеће. Стратиграфија локалитета и у овој сонди показује идентичан распоред слојева као и у сонди 2. На уском простору између два цилиндрична објекта пронађена је интензивнија концентрација античког шута, као и слој тамномрке земље са античком грнчаријом.

Резултати археолошких ископавања обављених током 2014. године у дворишту Гимназије доприносе делимичном решавању многих важних питања у вези са реконструкцијом изгледа савременог Чачка током претходних векова, где се посебно издваја антички хоризонт одраније дефинисан у најужем градском језгру. Обим и значај римске агломерације, као и везе са осталим познатим локацијама са данашње периферије града и његове околине (Бељина, Пријевор, Г. Горевница), представљаће основни задатак приликом даљег истраживања овог проблема. Поред сигурних античких археолошких целина из околине Чачка (Васић 1993; Дмитровић, Радичевић 2009), већ приличан број античких локалитета из непосредне близине гимназијског дворишта - Мутапова и Рајићева улица, двориште Музеја, Порта цркве, Церска улица, Римске терме у центру града и др. (Вулић 1941-1948: 253; Вукадин 1993: 99-106; Вујовић, Дмитровић 2007: 315-322; Јерemiћ, Гојгић 2010: 57-70; Јерemiћ, Гојгић 2012) - јасно дефинише простор савременог града као веома развијено античко

насеље, где се распоред, функција и облик свих грађевина још увек не могу прецизно дефинисати.

Према изнетим чињеницама јасно је да новооткривеном локалитету у дворишту Гимназије у Чачку треба приписати прилично велики значај, а потреба за наставком истраживања овог простора, као и његове ближе околине, сигурно би заокружила слику о његовој намени, функцији и улози у оквиру за сада неименованог античког насеља на Западној Морави.

Литература:

1. Милоје Васић, „Касноантичка налазишта у Чачку и околини”, у: *Бојородица Градачка у историји српског народа. Научни скупи поводом 800 година Бојородице Градачке и града Чачка* (ур. М. Вуловић), Чачак, 1993, 9-18.
2. Обренија Вукадин, „Археолошка истраживања црквене порте у Чачку”, у: *Бојородица Градачка у историји српског народа. Научни скупи поводом 800 година Бојородице Градачке и града Чачка* (ур. М. Вуловић), Чачак, 1993, 99-106.
3. Вујовић, Дмитровић, „Три римске бронзане посуде из Народног музеја у Чачку”, *Гласник српског археолошког друштва* 23, Београд, 2007, 315-322.
4. Никола Вулић, „Антички споменици наше земље”, *Споменик ХСVIII*, Београд, 1941-1948, 1-279.
5. Катарина Дмитровић, Дејан Радичевић, *Касноантичка некропола у Чачку. Каталог изложбе*, Чачак, 2009.
6. Гордана Јеремић, Александра Гојгић, „Двориште Народног музеја у Чачку – истраживања из 1984. године у светлу нових проучавања”, *Зборник радова Народног музеја XL*, Чачак, 2010, 57-70.
7. Гордана Јеремић, Александра Гојгић, *Римске терме у Чачку. Прилози за историју Чачка 3*, Чачак, 2012.

**Rescue Archaeological Excavation on the Site
Gymnasium Schoolyard in Čačak, Campaigns in 2014**

Rescue archaeological excavation on the site Gymnasium schoolyard in Čačak that have been carried out during the 2014 revealed the multi-layer site where the oldest horizon belongs to the

Roman period, probably from the beginning of the IV century A.D.. The next phase is dated

to the Late Roman period. After a significant hiatus this site have been used as a christian necropolis, probably from XVI - XVIII century, while the latest horizon is dated to the XIX – XX century, where belong remains of a house and two economic objects.

Katarina DMITROVIC, M. A.
Vujadin VUJADINOVIC

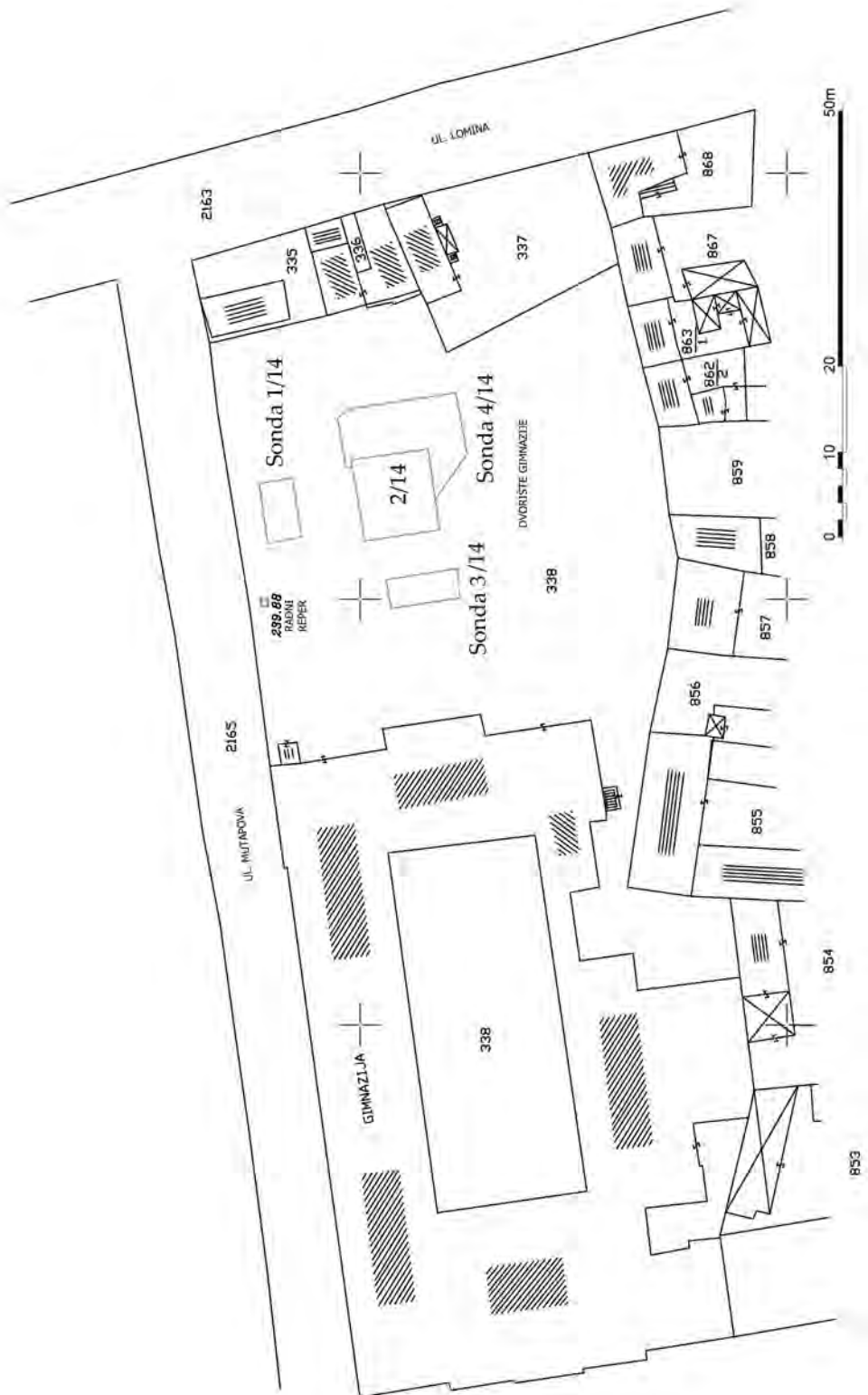
**Les fouilles archéologiques préservatrices à la localité dans la Cour du Lycée à Cacak
– la campagne de l'année 2014**

Les fouilles archéologiques préservatrices à la localité dans la Cour du Lycée à Cacak – la campagne de l'année 2014

Dans le texte sont traités les résultats des recherches de la localité de la Cour du Lycée à Cacak des campagnes publiées pendant l'année 2014.

Par la même occasion, on a effectué une tentative de rattachement des ensembles archéologiques antiques et moyenâgeux avec les ruines déjà célèbres des environs proches et lointains du site, en présumant l'objectif de ce vaste complexe sur l'emplacement du Cacak contemporain et de ses alentours proches.

Katarina DMITROVIC, Dr
Vujadin VUJADINOVIC

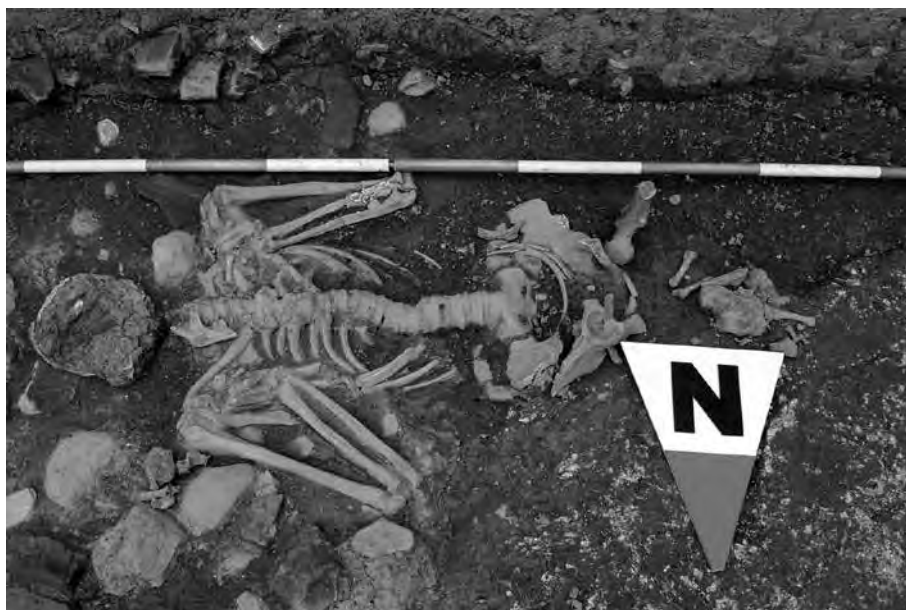


1 - Ситуациони план





1 - Сонда 2/14: Јужно гео сонде



2 - Сонда 2/14: гроб 1



1 - Сонда 4/14: Антички објект са хришћанским гробовима на основи



2 - Сонда 4/14: Антички објект након изражњења гробова.





1 - Изглед налазишта након завршених радова – новембар 2014. године.